

IMOM AL-BUXORIYNING HADIS ILMI TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSASI

Ilmiy rahbar: X.Samatov

Hazratqulov Sherxon

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi

TATU Samarqand filiali

KI 23-04-guruh talabasi

Tel: +99897 756 20 05

Annotatsiya: Ushbu maqolada Imom al-Buxoriyning hadis ilmi taraqqiyotiga qo'shgan hissasi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Imom al-Buxoriy, hadis, islom, din, sahih.

Imom al-Buxoriyning hadis ilmi taraqqiyotiga qo'shgan hissasidan oldin Imom al-Buxoriy kimligini va hadis nimaligini bilib olamiz.

Imom al-Buxoriy islom olamining yirik mutafakkiri hisoblanab, u 810-yilda Buxoro shahrida tavallud topgan. Uning asl ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim al Buxoriy bo'lgan va muhaddislar imomi, hadis ilmining sultoni deb ham yuritiladi. Otasi Ismoil o'z davrining yetuk muhaddislaridan, Malik ibn Alasning shogirdi va yaqinlaridan biri bo'lib, tijorat ishlari bilan shug'ullangan. Onasi taqvodor, diyonatli, oqila ayol edi. Otasi vafot etgach, uning tarbiyasi validasi zimmasiga tushgan. U 5-6 yoshidan islomiy ilmlarni, Muhammad(a.s.v.)ning hadislarini o'rganishga va yodlashga kirishadi. Taniqli muhaddislar –Doxiliy, Muhammad ibn Salom Poykandiy, Muhammad ibn Yusuf Poykandiy, Abdulloh ibn Muhammad Masnadiy va boshqalardan saboq olgan. Azaldan muhaddislar safarga chiqishdan oldin o'z yurtidagi roviylardan birorta ham hadis qoldirmasdan yozib olgan bo'lishi va shundan keyingina boshqa shahar yoki mamlakatga safarga o'tlanishi mumkin edi.

Buxoriy 16 yoshga yetguncha, o'z yurtidagi mashoyixlardan hadis eshitib, yozib olib, xalifalikning turli viloyatlari tomon yo'l oladi. 825-yil Buxoriy onasi va akasi Ahmad bilan Makkaga kelib, haj ibodatini ado etadi. Onasi va akasini Buxoroga qaytarib, o'zi Makkada qoladi. Bu yerda faoliyat ko'rsatayotgan olimlarning ilmiy yig'inida qatnashadi. 827-yil Madinaga boradi. Madinadagi mashhur ulamolardan Ibrohim ibn Munzir, Mutrif ibn Abdulloh, Ibrohim ibn Hamza va boshqalar bilan mulqotda bo'lib, ulardan hadislar bo'yicha saboq oladi. Bu vaqtda Rasulullohning sahobalari, sahobalarning izdoshlari turli mamlakatga tarqab ketgan edilar. Shunday sharoitda Muhammadning hadislarini to'plash turli shahar va mamlakatlarga borishni taqozo qilardi.

Hadis arabchadan olingan bo'lib xabar, gap, yangilik degan manolarni anglatadi va Muhammad (s.a.v) aytgan so'zlari, qilgan ishlari, iqrurlari to'g'risidagi rivoyat hisoblanadi. Hadislar e'tiborga olinishi jihatidan 3 qismga bo'linadi: 1) sahih (ishonchli); 2) hasan (yaxshi); 3) zaif.

“Sahih” yo‘nalishiga tug‘ri, ishonarli hadislar kiritilgan. Bu yo‘nalishga Imom Buxoriy asos solgan. “Sunan” yo‘nalishidagi to‘plamga esa, to‘g‘ri, ishonarli hadislar bilan bir qatorda “zaif” hadislar ham kiritilgan. Abu Dovud, Abu Iso atTermiziy, Nasoiy, Ibn Moja to‘plamlari shu yo‘nalishta mansubdir. Movarounnahrda birinchi bo‘lib Imom Abdulloh ibn Muborak al-Marvaziy hadis to‘plamini ta‘lif etgan. Bundan tashqari Ahmad ibn Hanbal al-Marvaziy, Ishoq ibn Rohavayh alMarvaziy, Haysam ibn Kulayb ash-Shoshiy, Abu Bakr Ahmad ibn Muhammad al-Barakotiy, Ibrohim ibn Ma‘qul anNasafiy va boshqalar hadis to‘plamlarini tasnif etishgan. Keyinchalik, milliy-siyosiy ixtiloflar natijasida, payg‘ambar nomidan yolg‘on hadislar to‘qish, fiqh va kalom ilmi sohasidagi ziddiyatlar, amir va hokimlarga xushomadgo‘ylik oqibatida ko‘plab ishonarsiz, to‘qima hadislar yuzaga kelgan. Bu borada O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti marhum Islom Karimov shunday degan edi: “Buyuk mutafakkir va allomalarimizning islom madaniyatini ravnaq toptirishga qo‘shgan betakror hissasi to‘g‘risida so‘z yuritganda, eng avvalo, haqli ravishda musulmon olamida “muhaddislar sultoni” deya ulkan shuhrat qozongan Imom Buxoriy bobomizning muborak nomlarini hurmat-ehtiromlar bilan tilga olamiz. Bu mo‘‘tabar zot merosining gulto‘ji bo‘lmish eng ishonchli hadislar to‘plami – “Al-Jome’ as-Sahih” kitobi islom dinida Qur‘oni karimdan keyingi ikkinchi muqaddas manba’ bo‘lib, ahli islom e‘tiqodiga ko‘ra, u bashariyat tomonidan bitilgan kitoblarning eng ulug‘i hisoblanadi. Mana, o‘n ikki asrdiki, bu kitob millionlab insonlar qalbini imon nuri bilan munavvar etib, haq va diyonat yo‘liga chorlab kelmoqda”. Imom al-Buxoriy Islom olami va muhaddislar orasida “Imom ul-Muhaddisiyn” (Barcha muhaddislarining peshvosi) deb hurmat bilan tilga olinadi. Imom al-Buxoriyning “Al-Jomi’ as-Sahih” (Ishonarli to‘plam) asari haqida so‘z ketganda shuni aytish mumkinki, mazkur manba Islom dini ta‘limotida Qur‘oni karimdan keyin asosiy manba sifatida foydalaniladi. Imom al-Buxoriy yashagan davrdan oldin ta‘lif etilgan hadis kitoblarida sahih va g‘ayri sahih hadislar aralash holda berilgan bo‘lib, o‘quvchi ulardagi biror hadisni to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini, hadis rivoyat qiluvchining ahvolini tekshirmay va aniqlamay turib, bilolmasdi. Buning uchun o‘quvchi o‘sha hadisga aniqlik kiritish maqsadida ulamolardan so‘rashga majbur bo‘lard. Mana shunday og‘ir davrda Imom al-Buxoriy “Al-Jomi’ as-Sahih” kitobini 16 yilda yozib tugatib, unga 7275 dan ortiq sahih hadislarini boblarga ajratib tartibli ravishda jamladi. Imom al-Buxoriyning “Al-Jomi’ as-Sahih” kitobiga mashhur olimlar tomonidan yuzdan ziyod sharh va xoshiyalar bitilgan.(1) Imom Buxoriy o‘z asarida hadislarining sahihligini tekshirishning, jumladan, ularning kelib chiqishi, ishonchliligi va mazmunining islom ilmining boshqa

manbalari bilan muvofiqligini tekshirishning qat'iy mezonlarini belgilab bergan. Shuningdek, u o'quvchilarga uning ma'nosi va mazmunini yaxshiroq tushunishga yordam berish uchun har bir hadisga sharh va tushuntirishlar kiritdi. Imom Buxoriy ham hadislarni sahihlik va sahihlik toifalariga ko'ra tasniflash tizimini ishlab chiqqan. Bu tasnif tizimi boshqa hadis to'plovchilar uchun me'yor bo'ldi va undan foydalanish sahih hadisni soxta va noto'g'ridan ajratish imkonini berdi. Demak, Imom Buxoriyning hadis ilmi rivojiga qo'shgan hissasi uning hadislarni to'plash, tasniflash va tekshirish, shuningdek, ularni to'plash va tasniflash me'yorlarini belgilashidir. Uning asari keyingi ko'plab olimlar va hadis to'plovchilari uchun asos bo'lib, bugungi kungacha islom ilmidagi eng muhim asarlardan biri bo'lib qolmoqda.

Imom al-Buxoriyning islomga qo'shgan hissasi islom ilmi va fiqhiga doimiy ta'sir ko'rsatdi. Uning "Hadislar to'plami" musulmonlar uchun qimmatli yo'l-yo'riq manbasi bo'lib, ularga Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning o'g'itlari va amallarini tushunishga va ularni kundalik hayotlarida qo'llashga yordam beradi. Uning hadis metodologiyasi va islom axloqiga oid kitoblari ham islom ilmi va axloqini shakllantirishga yordam berib, islom qonuni va axloqini tushunish va izohlash uchun asos yaratdi. Imom al-Buxoriyning islom diniga qo'shgan hissasi qatoriga uning hadislar to'plamini standartlashtirishga qaratilgan harakatlari ham kiradi. Uning davrida islom ilmiga jiddiy muammo tug'diruvchi ko'plab uydirma va ishonchsiz hadislar muomalada bo'lgan. Imom al-Buxoriy hadislarning ishonchliligini tekshirish va hadis matnini boshqa manbalar bilan solishtirishni o'z ichiga olgan hadislarni tasdiqlashning qat'iy metodologiyasini ishlab chiqdi. Bu usul ishonchsiz hadislarni yo'q qilishga yordam berdi va uning to'plamiga faqat eng sahih hadislar kiritilishini ta'minladi.(2)

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Hadis>
2. <https://solncesvet.ru/opublikovannyie-materialyi/imom-al-buxoriyning-islom-diniga-qoshgan.16101286748/>